

בס"ד
שיעורי ליל שישי
בישבה"ק ברכת יצחק
שנה ד'

פרשת בשלח
האם מותר לחלל שבת ע"מ לרפאות באופן סגולי

שמות פרק טז פכ"ג # שבתון שבת קדש ליקוק מחר #

א. מעשה באדם אשר בעיצומה של שבת קודש חש בלבו והובהל לבית החולים במצב קשה מאד, הרופאים נאבקו על חייו, והנה החולה פונה אל חבריו אשר היה עמו וביקשו שיסע בעיצומו של יום לעיר מרוחקת על מנת לבקש ברכה מרב צדיק אשר ידוע היה שברכותיו ותפילותיו נענות, וטענתו היא שכיון שמחללים שבת אפ"י על ספק פיקוח נפש, הרי לא גרע בקשת ברכה מצדיק אשר כרוכה בחילול שבת משאר טיפולים רפואיים שמותר לעשותם בשבת לצורך חולה שיש בו סכנה, גם אם הדבר כרוך בחילול שבת.

מת' הראשונים אי שרי רפואה סגולית ע"י מעשה עברה

ב. והנה שנינו ביומא (דף פ"ג ע"א) מי שנשכו כלב שוטה אין מאכילין אותו מחצר כבד שלו, ורי' מתיא בן חרש מתיר. הרי לן מח' תנאים האם מותר לרפא ברפואה סגולית כזו שגובלת באיסור, ומבואר דשי' רבנן דאסור להאכיל בהמה טמאה ברפואה שאינה רפואה טבעית. ויש לדון האם הטעם שחכמים אסרו להשתמש ברפואה סגולית הוא משום שסברו שאין בכח הרפואה הסגולית להועיל, וע"כ אסור לשם כך לעבור על איסור אכילת בהמה טמאה, או דילמא דהגם שאפשר שיתכן שיועיל רפואה סגולית מ"מ אסרו לעשות כן מפני שלא הותר לצורך פיקו"נ רק רפואה טבעית ולא סגולית.

וברש"י (ד"ה אין מאכילין) כתב ואע"פ שנוהגין הרופאים ברפואה זו, אינה רפואה גמורה להתיר לו איסור בהמה על כך. והמהר"ם חביב (בספר תוספת יוהכ"פ ביומא שם) הבין מדברי רש"י דגם חכמים מודים שאילו רפואה סגולית בודאי תועיל לחולה שרי להאכילו אפ"י בהמה טמאה, אלא כיון שאין ודאות שתועיל להכי אסרו חכמים, והקי' דהרי גם ספק פיקו"נ דוחה שבת החמורה, וכ"ש שאר איסורים, וציין לדברי הר"ן שהביא דברי רש"י באופן שונה והיינו שחכמים סוברים שסגולה אינה רפואה, ולא כתב גמורה, ולדבריו עולה דאם אכן יש סיכוי שאפשר להתרפאות בסגולה זו מותר לאכול בהמה טמאה לצורך רפואה במקום פקו"נ.

ונמצא א"כ דללשון רש"י אשר לפנינו רפואה סגולית הגובלת בעבירה אסורה רק כאשר לא ברור שיש בה תועלת, ואילו לשי' הר"ן ברש"י גם אם ספק יש בה תועלת מותר לעבור ברפואה סגולית לצורך פיקו"נ.

ברמ#א מבואר דבכל רפואה הגובלת באיסור צריך שתהיה הרפואה ידועה כמועילה

ג. והנה הרמ"א (ביו"ד סו"ס קנ"ה) כתב וכל חולה שמאכילין אותו איסור צריך שתהא הרפואה ידועה או עפ"י מומחה. והיינו דאם לא ברור לנו שהרפואה תועיל לחולה אסור ליתן מן האיסור. והביאו המג"א (או"ח ריש שכ"ח) והק' הפמ"ג (באש"א אות א') דהרי קי"ל דאפי' בספק פיקו"נ מקילים לחולה, וא"כ אמאי בעינן שתהיה רפואה ידועה שמועילה.

ובשד"ח (מערכת יוהכ"פ סי' ג' אות כ"ד) כתב לבאר דברי המג"א עפ"י מש"כ בשו"ע הרב דהא דאמרו דשרי לחלל שבת אף בגוונא שלא ברור שתועיל הרפואה, איירי ברפואה כזו שודאי מצד עצמה יכולה להועיל, אך לא ברור שתועיל לחולה זה, אבל ברפואה כזו שיש ספק אם יכולה להועיל למישהו, בזה לא אמרינן שספק פיקו"נ דוחה. ובזה ניחא דברי רש"י דבסגולה שלא ברור שתועיל אסור כיון דעביד איסור, דלא גרע מרפואה טבעית.

ד. והביא מהר"ם חביב שם מדברי הספר איסור והיתר למוהר"ר יונה (כלל נ"ט) שהביא תשובת מהר"ם שכ' בענין שוטה אחד שהציע גוי לרפואתו באמצעות אכילת שרץ העוף (ונכפה הוא בכלל חולי שיש בו סכנה מכיון שפעמים מסתכן ונופל למים או לבירא עמיקתא) שהתיר מהר"ם אם הרפואה ידועה כמועילה, ואם אינה ידועה העלה דאין בידו להתיר. והנה מבואר בדברי מהר"ם דרק היכא שהרפואה תועיל באופן ברור שרי לעשות כן בשבת, ודלא כמו שדייק מהר"ן דאפי' אם יש צד שיועיל שרי.

וכע"ז הביא החיד"א בברכי יוסף (או"ח סי' ש"א) בשם האדמת קודש (ח"א י"ד סי' ו') ובספר פרי הארץ (ח"ג סי' ג') שהתירו להאכיל תרנוגלת נבילה שהוא סגולה לשוטה, והעיד שרבני שאלונקי עבוד עובדא להתיר. וכן כתב החיד"א בספר כיסא רחמים (מס' סופרים פ"ה הלכה י"ד) שכ' דרבינו פרץ כתב קמיע בשבת ליושבת על המשבר, וכן הביא מתשובות הרמ"ה.

שי' הרמב"ם דאסור רפואה סגולית בגוונא שעובר על איסור

ה. אך המהר"ם חביב שם וכן החיד"א בברכי יוסף דייקו מדברי הרמב"ם בפהמ"ש שכתב ז"ל ואין הלכה כרבי מתיא בן חרש בזה שהוא מתיר להאכיל לאדם חצר הכבד של כלב שוטה כשנשך כי זה אינו מועיל אלא בדרך סגולה, וחכ"א כי אין עוברין על המצות אלא ברפואה בלבד, ר"ל בדברים המרפאין בטבע והוא דבר אמיתי הוציאו הדעת והנסיון הקרוב לאמת, אבל להתרפאות בדברים שהם מרפאין בסגולתן אסור כי כחם חלש אינו מצד הדעת ונסיונו רחוק והיא טענה חלושה מן הטועה, וזה העיקר דעהו וזכרהו כי הוא עיקר גדול.

ולמדו מדבריו דכיון שאי"ז רפואה בדרך השכל אלא בדרך סגולה אסור לעבור על שום איסור כדי לרפאות את החולה, דלא התירה לעבור על שום איסור ברפואה שהיא ע"ד סגולה, ואפי' אם יודע בודאי שמועיל סגולה זו לרפאות את החולה, אך התפארת ישראל במשניות שם (יכין אות ל"ב) כתב בדעת הרמב"ם בפהמ"ש הנ"ל דהטעם שאסור להאכיל חולה מחצר הכבד שלו מכיון שאי"ז רפואה בדוקה, ואע"ג דכל ספק נפשות להקל היינו במרפא בטבע, אבל זו רק רפואה בסגולה ולהכי כל שאינו ברור רפואתו אסור. ומשמע מדבריו דגם להרמב"ם אילו יהיה ברור רפואתו יהיה מותר, ולפי"ז דעת המהר"ם שהביא התוס' יוהכ"פ כדעת הרמב"ם שהתירו היכא שהסגולה בדוקה ומנוסה להועיל לחולה.

ונמצא אי"כ דלפיי רש"י והתפארת ישראל בשי' הרמב"ם והמהר"ם ועוד פוסקים אם ידעין שהרפואה ע"ד סגולה תועיל יהיה מותר אף לעבור על איסור לשם רפואה (במקום פיקו"ט), אך לדעת מהר"ם חביב והחיד"א בדעת הרמב"ם יהיה אסור. (ובאמת טעמא בעי למה אסור רפואה בדרך סגולית אם ידעין שודאי תועיל לו הרפואה).

המהרש"ם# התיר לחלל שבת כדי לבקש ברכה מהרב

ו. והנה בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' רכ"ה עמ' קל"א ע"א) נשאל האם מותר לשלוח טלגרמא לצורך חולה שיש בו סכנה לצדיקים לבקשם שיתפללו עבור החולה, אם יודע שהדבר יועיל לו לרפואה, דאפשר שהוי כפקו"נ דמותר לחלל שבת אפ"י באיסור תורה, והביא ראיה מהא דהברכי יוסף הביא שרבינו פרץ כתב בשבת קמיע ליושבת על המשבר, וכן הרמ"ה בתשובה התיר לכתוב קמיע בשבת בגוונא שאיתמחי גברא, ולכן אם אותו צדיק ידוע שיפעול בתפילותיו מותר לשלוח אליו בשבת שיתפלל,

אך הביא עובדא בעיר מולדתו זאלטשוב שהיה חולה מסוכן, ובאותו זמן היה מוהר"ש אבד"ק בעלז בבראד, והתיר דין אחד לכתוב ע"י עכו"ם בש"ק שם החולה ואמו ושלח לבראד, והגר"ש קלוגר הרעיש ע"ז ופסל הדיין מלהורות עוד, וכבוד מהר"ש מבעלז התרעם ג"כ על הכותב ואמר עכשיו אני מחוייב להתאמץ ששיג החולה רפואה שלא יוגרם ע"י חילול שבת, וכן היה שנתרפא, וסיים המהרש"ם דבריו דבכל זה אין להקל ובפרט בדור הזה מכמה טעמים, ועל כיוצ"ב אמרו שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא.

ומסתבר דהטעם שהגר"ש קלוגר הרעיש בזה הוא משום דחזינן בתשובותיו שנקט להלכה כדעת הרמב"ם בפהמ"ש הנ"ל דכל רפואה סגולית האסורה בשבת אינה ניתרת ע"י פיקוח נפש, כדמבואר בדבריו (בשו"ת טוב טעם ודעת ח"ב סי' רי"ד) שנשאל אודות כהן שיש לו חולי נכפה ואמרו אנשים שאין רפואה למכתו אלא אם יקח יד המת ויעבירנה על פניו וגופו, והגר"ש הכריע שאסור לעשות כן עפ"י דברי הרמב"ם. ושם בשו"ת (קמא סי' רל"ט) הביא ראיה לשי' הרמב"ם מהא דסוכה (דף נ"ג ע"א) בשעה שכרה דוד שיתין קפא תהומא, ושאל דוד האם יודע אי מי אם מותר לכתוב שם ה' על חספא ולהשליך לתהום, עד שאמר אחיתופל ק"ו מסוטה שהותר למחוק שם שמים לשים שלום בין איש לאשתו ק"ו לעשות שלום לכל העולם יע"ש, ולכאוי דין פשוט הוא שמותר שאין לך דבר העומד בפני פיקו"נ וודאי איסור דלא תעשון נדחה ומאי קמבעיא ליה לדוד, אלא ע"כ מוכח כהרמב"ם שכל דבר שהוא בגדר סגולה הגובל באיסור לא נדחה מפני פיקו"נ, ע"ש שהאריך.

איסור דרבנן שרי לצורך רפואה

ז. והנה עד עתה עסקנו בגוונא שעובר על איסור דאורייתא לצורך רפואת חולה, אך אי שרי לעבור על איסור דרבנן לצורך חולה (וכגון לבקש מגוי שישע לרב לבקש ברכה דהדבר גובל באמירה לעכו"ם, שבות, או דרוצה לתרום מעות לצדקה עבור הצלת החולה בגוונא שיודע שנתנית הצדקה תועיל עבורו), הנה מצינו במתני' (שבת דף ס"ז ע"א) יוצאין בביצת החרגול ובשן שועל ובמסמר מן הצלוב וכו' משום רפואה דברי ר"מ וחכמים אומרים אף בחול משום דרכי האמורי. ובגמ' איתא אביי ורבא דאמרי תרוויהו כל דבר שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי. וברמב"ם

(פיי"ט משבת הי"ג) פס' דיוצאין בכל דבר שהוא סגולה לרפואה והוא שיאמרו הרופאים שהוא מועיל.

וכתב הרדב"ז (ביאור לשונות הרמב"ם ח"ב סי' קנ"ג) דכיון שלא מוציא אותם כדרך מלבוש, אין איסורו אלא מדרבנן, ולכן התירו רפואה כזו שהיא דרך סגולה, (אף לדעת הרמב"ם) משא"כ אכילת דבר טמא ביוהכ"פ שיש כאן תרתי דאורייתא לא התירו.

אבל בהגהות בית משולם (על המשנה ביומא שם) כתב דהטעם שמותר לצאת עם קמע, דכיון שאנשים מאמינים בזה שהדבר מביא מזור למחלתם חשיב כמו תכשיט שמותר לצאת בו בשבת, וא"כ אין בזה אפי' איסור דרבנן. ולפי"ז לדעת הרדב"ז הותר איסור דרבנן לצורך פעולה סגולית, ואילו לדעת הבית משולם אסור, דכל הטעם שהותר לצאת בביצת החרגול וכו' הוא משום דהוי כתכשיט. ונמצא א"כ שלדעת הרדב"ז מותר לתרום צדקה לצורך רפואה אם יודע בודאי שיועיל לחולה כיון שנתנית צדקה הוא איסור דרבנן.

ואמנם חזינן דהגר"ש קלוגר סבר דאפי' לכתוב ע"י עכו"ם אסור בשבת, אע"ג שהוא איסור דרבנן, ויתכן שסבר שכל מה שהותר לצאת בקמע אינו מפני שהתירו איסור דרבנן לצורך חולה אלא מפני שאין בזה איסור כלל בהוצאת קמע כיון שהוי הוצאה דרך מלבוש וכמו שהבאנו מהגהות בית משולם. (ואפשר שההכרח לזה דאי נימא דאכן יש איסור בהוצאת הקמע למה התירו לו לצאת שישב בביתו וימנע מלהוציא ולמה דחו איסור דרבנן בדבר שאינו מוכרח לחולה לצורך רפואתו לצאת בקמע לרחובה של עיר), וא"כ לדעתו אין הכרח דלדעת הרמב"ם הותר אפי' איסור דרבנן לצורך חולה שיש בו סכנה.

האם מותר לשלוח בשבת לרב במקום מרוחק שיתפלל על החולה

ח. ויש לדון לדעת הרמב"ם דאסרו רפואה סגולית כשעובר מחמת כן על איסור, האם הטעם הוא דרפואה סגולית אינה פעולה שמועילה באופן פיזי, אלא כדרך פעולה שמועילה באופן עקיף, או דלמא דכיון שפעולה סגולית אינה פעולה הגיונית דמצד השכל אין בה כדי להועיל לא הותר בפעולה כזו לעבור על איסור.

והנה מצינו בב"ב (דף קט"ז ע"א) דרש ר' פנחס בר חמא כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים וכו'. והיינו דיש כח בידי החכם לרפא בתפילתו, וכן הביא הרמ"א (יו"ד סי' של"ה סעיף י"א), וא"כ אפשר דהוי רפואה ע"ד הטבע הגם שאינה רפואה שע"י סם, ורק בדבר כזה שאין הגיון שמרפא, כגון להניח שן של חיה על החולה וכדו' הוי בגדר סגולה, אבל תפילת צדיק אינה בדרך סגולה.

ואמנם במאירי כתב שם דהתועלת שתצמח לו בלכתו אל החכם הוא בכך שילמדנו דרכי תפילות, והיינו דאין ההליכה כדי שהחכם יתפלל עבור החולה, ובשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' קס"ג אות א') ביאר דלכן הרמ"א כתב בנוסח י"א, אך עכ"פ בפשטות מבואר שיש בכח החכם להתיר החולה ממחלתו.

ולכאוי' אי נימא דלא הותר פעולה סגולית כיון שאינה פעולה פיזית בגופו של חולה, א"כ מובן למה לפי הרמב"ם אסור לעבור על איסור דאורייתא כדי לבקש מהרב שיתפלל, אך אי נימא דכיון שפעולה זו איננה מועילה ע"ד השכל, צ"ב למה אסר הגרש"ק לעבור על איסור כדי לבקש שהרב יתפלל, והרי ודאי שיש הגיון ושכל בתועלת שתצמח מתפילת הרב, ועדיפא טפי מסגולה אשר אינה פועלת על דרך ההגיון.

האם כשנמנע מלהתפלל או סגולה מחולה שיש בו סכנה עובר בלא תעמוד

ט. עוד יש לדון באדם שיש בכח תפילתו להועיל להצלת חולה, האם כשנמנע מלהתפלל עובר בלאו דלא תעמוד על דם רעך, דבפשטות להניי שיי הסוברים דמותר לעבור על איסור לצורך רפואת חולה הה"נ יהיה חובה על הצדיק להתפלל עבור כל חולה שיש בו סכנה, ודבר זה חידוש גדול, וכן יש לדון אם אדם רואה את חבירו טובע בנהר ויכול להצילו רק באופן סגולי האם כשימנע מכך יעבור באיסור דלא תעמוד, והאם די"ז תלוי במח' הראשונים האם הותרה רפואה סגולית הגובלת באיסור ואולי הרמב"ם יודה בזה שחייב להצילו, וצ"ע בזה.